

УДК 347.73:347.5:347.2

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.02.40>

ЮРИДИЧНА ОЦІНКА НАСЛІДКІВ ЗАВДАННЯ ШКОДИ МАЙНОВИМ ІНТЕРЕСАМ УКРАЇНИ ВНАСЛІДОК РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ

Музика-Стефанчук О.А.,

*доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри фінансового права
Навчально-наукового Інституту права
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
ORCID: 0000-0001-7986-7149*

Музика Л.А.,

*доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри приватного права
Національного університету «Києво-Могилянська академія»
ORCID: 0000-0001-8357-703X*

Стефанчук М.О.,

*доктор юридичних наук, професор,
провідний науковий співробітник
Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва
імені академіка Ф.Г. Бурчака НАПрН України,
Заслужений юрист України
ORCID: 0000-0002-2983-2770*

Музика-Стефанчук О.А., Музика Л.А., Стефанчук М.О. Юридична оцінка наслідків завдання шкоди майновим інтересам України внаслідок російської агресії.

В статті проведено юридичну оцінку наслідків завдання шкоди майновим інтересам України внаслідок російської агресії, проаналізовано проблемні питання фінансових та майнових втрат, яких зазнала Україна, починаючи з 2014 року і понині.

Проаналізовано на конкретних прикладах проблеми націоналізації державної, комунальної та приватної власності на окупованих та анексованих РФ територіях України, зокрема націоналізації майна міжнародного дитячого центру «Артек», ПАТ «Укртелеком», компанії «Київстар» тощо, досліджено питання конфіскації майна українських церковних громад.

Розглянуто спірні моменти щодо перереєстрації українських юридичних осіб (бюджетних та благодійних організацій). Зосереджено увагу також на проблемах фінансової системи України, яка через російську агресію зазнала значних втрат. Зокрема проаналізовано особливості діяльності банків на окупованих росією територіях України, які зазнали значних збитків. Зазначено, що протягом 2014 року відбувалося масове закриття рахунків і зняття депозитів клієнтами на окупованих територіях, що призвело до скорочення ресурсної бази банківської

системи країни на 8,5 млрд доларів. Водночас банки втратили контроль над активами на окупованих територіях.

Важливим є питання створення у 2014 році вільної економічної зони на тимчасово окупованій частині території України. Прийняття відповідного Закону України про створення вільної економічної зони «Крим» та про особливості економічної діяльності на тимчасово окупованій території України від 12 серпня 2014 року не сприйняли фахівці, кримськотатарський народ, і суспільство в цілому. Зрештою Закон визнали таким, що втратив чинність у 2021 році.

Також звернено увагу на деякі аспекти оподаткування нерухомого майна, розташованого на тимчасово окупованих територіях, особливо на випадки, коли громадяни України через окупацію певних територій не можуть користуватися своїм майном або користування ним є небезпечним для життя.

Ключові слова: війна, завдання шкоди, відшкодування шкоди, фінансові збитки, матеріальні збитки, майнова шкода, немайнова шкода, моральна шкода, компенсації, запозичення, позика, фінансова допомога, державні закупівлі, фінансова система, податок, оподаткування, бюджет, доходи бюджету, видатки бюджету, окупація, відповідальність, бренд, право інтелектуальної власності.

Muzyka-Stefanchuk O., Muzyka L., Stefanchuk M. Legal assessment of the consequences of damage to the property interests of Ukraine as a result of russian aggression.

The article provides a legal assessment of the consequences of damage to the property interests of Ukraine as a result of Russian aggression, and analyzes the problematic issues of financial and property losses that Ukraine has suffered since 2014 and up to now.

The problem of the nationalization of state, communal and private property in the occupied and annexed territories of the Russian Federation in Ukraine, in particular the nationalization of the property of the international children's center "Artek", PJSC "Ukrtelecom", the company "Kyivstar", etc., was analyzed on the basis of specific examples, and the issue of confiscation of the property of Ukrainian church communities was investigated.

Controversial points regarding the re-registration of Ukrainian legal entities (budgetary and charitable organizations) were considered. Attention is also focused on the problems of the financial system of Ukraine, which suffered significant losses due to Russian aggression. In particular, the peculiarities of the activities of banks in the territories of Ukraine occupied by Russia, which suffered significant losses, were analyzed. It is noted that during 2014 there was a mass closing of accounts and withdrawal of deposits by customers in the occupied territories, which led to a reduction of the resource base of the country's banking system by 8.5 billion dollars. At the same time, banks lost control over assets in the occupied territories.

The issue of creating a free economic zone in the temporarily occupied part of the territory of Ukraine in 2014 is important. The adoption of the relevant Law of Ukraine on the creation of the free economic zone "Crimea" and on the peculiarities of economic activity in the temporarily occupied territory of Ukraine from August 12, 2014 was not accepted by experts, the Crimean Tatar people, and society as a whole. In the end, the Law was recognized as having lost its validity in 2021.

Attention was also paid to some aspects of taxation of real estate located in temporarily occupied territories, especially in cases where citizens of Ukraine cannot use their property due to the occupation of certain territories or its use is dangerous to life.

Key words: war, damage, compensation for damage, financial damage, material damage, property damage, non-property damage, moral damage, compensation, borrowing, loan, financial assistance, government purchases, financial system, tax, taxation, budget, budget revenues,

budget expenditures, occupation, responsibility, brand, intellectual property right.

Постановка проблеми. В межах цього дослідження ми зосередимося лише на окремих проблемах цивільно-правового та фінансово-правового характеру.

Починаючи розгляд питання наслідків російсько-української війни, слід зазначити, що війна розпочалася не 22 лютого 2022 р., а у 2014 році, коли було анексовано Крим, захоплено частину територій Донецької та Луганської областей України. 22 лютого 2022 р. відбулося віроломне повномасштабне вторгнення російських військ у різні області України. При цьому вже сотні років народ України намагається відстоювати свою незалежність від Москви і Росії. Але питання історії – це окремий предмет дослідження, в який ми зараз заглиблюватися не будемо. Хоча саме історія дає відповідь на питання, чому росія боїться та ненавидить українців і все українське...

Метою дослідження є висвітлення проблемних питань юридичних наслідків завдання шкоди майновим інтересам України внаслідок російської агресії, проаналізовано проблемні питання фінансових та майнових втрат, яких зазнала Україна, починаючи з 2014 року і понині.

Стан опрацювання проблематики. Ми не будемо вдаватися до тлумачення понять «агресія» та «війна», лише зазначимо, що на території України триває війна і це очевидно для всієї світової спільноти. Та дехто вважає, що війни нема, оскільки її ніхто не оголошував. На наш погляд, сучасні реалії свідчать про те, що країну-агресора можна вважати такою, що розпочала війну, і до неї слід вживати адекватні дії у відповідь. Визначення агресії міститься у резолюції Генеральної Асамблеї ООН від 14 грудня 1974 р. № 3314 (XXIX). Дії Росії підпадають під всі ознаки агресії. Всі такі дії мають свої наслідки та за них потрібно відповідати. У запропонованій статті ми зупинимось на деяких наслідках неоголошеної, але реальної кривавої війни, яка за 10 років забрала сотні тисяч життів, знищила міста і цілі регіони.

Виклад основного матеріалу. Отже, 2014 р. Відразу після анексії Криму псевдовлада розпочала масово *націоналізувати та примусово вилучати майно різних форм власності*, а згодом – активно видавати акти з метою «узаконити» рейдерські захоплення на півострові. У цьому аспекті на особливу увагу заслуговує ціла низка «нормативних актів», зокрема:

так звані закони «Республіки Крим» – «Про скасування Республіки Крим» від 30 липня 2014 р.; «Про управління та розпорядження державною власністю Республіки Крим» від 30 липня 2014 р.; «Про надра» від 30 липня 2014 р.; «Про особливості викупу майна в Республіці

Крим» від 8 серпня 2014 р.; «Про надання земельних ділянок, які перебувають у державній або муніципальній власності, та деякі питання земельних відносин» від 15 січня 2015 р.;

постанова «Державної ради Республіки Крим»: «Про націоналізацію майна підприємств, установ, організацій агропромислового комплексу, розташованих на території Республіки Крим» від 26 березня 2014 р.;

постанова «Ради міністрів Республіки Крим»: «Про затвердження порядку переоформлення прав або завершення оформлення прав на земельні ділянки на території Республіки Крим» від 2 вересня 2014 р.;

так званий закон м. Севастополя «Про колишню державну власність України і визначення порядку інвентаризації, управління та розпорядження власністю міста Севастополя» від 24 квітня 2014 р.

І хоча в цих «нормативних актах» передбачено, що «уряд» буде виплачувати компенсацію, у випадках націоналізації та примусового викупу майна, про факти такої компенсації нічого не відомо.

На підставі аналізу актів окупаційних адміністрацій та рішень окупаційних судів російської федерації, ухвалених протягом 2014–2020 років, експерти констатують, що порушення права державної та приватної власності в Криму з боку держави-агресора здійснювалося кількома шляхами:

націоналізації, яка полягала в ухваленні окупаційними органами актів, згідно з якими державне або приватне майно автоматично переходило у власність так званої «Республіки Крим» або міста Севастополь; вилучення/знищення майна за рішеннями окупаційних судів; примусовий викуп/продаж майна на підставі розпоряджень окупаційної влади; вилучення/знищення майна без будь-яких рішень окупаційних судів чи органів влади [1].

Траплялися й інші ініціативи у кримських «народовладців», зокрема звучала пропозиція застосовувати норму про «несумлінність власника» щодо установ, власниками яких є жителі континентальної України. Так, голова кримського осередку партії «Комуністи росії» Л. Грач (заслужений юрист України¹, після анексії Криму змінив громадянство на російське, по суті – зрадник Батьківщини) обґрунтовує необхідність продовження «націоналізації» тим, що в Севастополі розташовано безліч «стратегічно важливих заводів та інших установ, діяльність і продукція яких має загальнодержавний розмах»,

при тому, що власники більшості з них перебувають за межами російської федерації; отже, вони «не мають права впливати на державну політику в галузі розвитку промисловості». За його словами, питання переходу заводів і фабрик у державну власність необхідно вивести «на цивілізований рівень»: рішення має ухвалювати судова гілка державної влади, а не законодавча чи виконавча. Це могло помітно ускладнити українським та іншим іноземним власникам можливість повернення їх власності [2].

Зрозуміло, що відповідно до положень міжнародного та українського права вся ця «нормотворча діяльність» є незаконною і грубо порушує права людини (зокрема, Конституцію України, ст.ст. 9, 11 Закону від 15 квітня 2014 р.).

За даними Міністерства закордонних справ України, після анексії Криму росія незаконно націоналізувала понад 400 українських підприємств і 18 газових родовищ. Відповідно до інформації Державної реєстраційної служби України, лише з березня до грудня 2014 року 677 юридичних осіб змінили місце реєстрації з території АПК на територію іншого регіону України. Найбільша кількість юридичних осіб переєструвалася в Києві (182), Херсонській (142) і Миколаївській (114) областях [3]. Тобто вести бізнес у Криму стало нерентабельно, небезпечно.

«Змінює» власників і *комунальне майно*. У переліку, що містить розпорядження так званої Ради міністрів Республіки Крим «Про прийняття у державну власність Республіки Крим цілісних майнових комплексів комунальних медичних установ і організацій» [4], наведено 84 об'єкти комунальної власності. Цим самим органом були видані також розпорядження: «Про прийняття до державної власності Республіки Крим територіальних центрів соціального обслуговування (надання соціальних послуг)» від 11 листопада 2014 р. [5]; «Про прийняття майна до державної власності Республіки Крим» від 31 березня 2015 р. [6]. Зазначеними «документами» повністю нівелюється та руйнується режим права комунальної власності на території Криму, чим завдано значної шкоди матеріальним інтересам відповідних територіальних громад.

Наведемо лише кілька гучних прикладів незаконної націоналізації на тимчасово окупованій території. Так, Прокуратурою АР Крим порушено кримінальне провадження за фактом націоналізації міжнародного дитячого центру «Артек». Націоналізація відбулася весною 2014 р. на підставі рішення так званої «Ради міністрів Криму»

¹ Примітка. На нашу думку, давно необхідно було вирішити питання щодо позбавлення цього «громадянина рф» та подібних осіб почесного звання «Заслужений юрист України». Чому українські платники податків мають нести майновий тягар, пов'язаний з відповідними нарахуваннями коштів таким «заслуженим»? Чому українці мають морально страждати через такі «відзнаки»?

про передачу рухомого і нерухомого майна «Артека» до федеральної власності рф. Загалом – це понад 200 будівель та споруд [7]. Складним залишаються питання й щодо права інтелектуальної власності на сам бренд «Артек». Наразі його ім'ям називається три дитячі табори, два з яких знаходяться на підконтрольній Україні території (Київ та Буковель) і один – в Криму (Гурзуф). Сам бренд «Артек» належав і продовжує належати державному підприємству України «Міжнародний дитячий центр «Артек». Він пройшов міжнародну реєстрацію і юридично належить Україні. Використання рф назви «Артек» є порушенням права інтелектуальної власності України [8]. У подальшому Україна ще відстоюватиме свої авторські права щодо «Артеку».

27 лютого 2015 р. так звана «Держрада Криму» оголосила власністю республіки ПАТ «Укртелеком», а також кримське майно компанії «Київстар» і телекомунікаційної групи «Вега». Під контроль самопроголошеної влади перейшло рухоме і нерухоме майно ПАТ «Укртелеком», а також активи, зокрема і нематеріальні, які перебували на балансовому обліку компанії. «Кримська влада» пояснила своє рішення тим, що «Укртелеком» продовжував вести діяльність за українським законодавством, не переєструвався згідно з російськими законами і не отримав ліцензії, також нібито була виявлена «вредоносна програма», яка повинна була 11 лютого відключити повністю базу даних абонентів і фактично залишити Крим без зв'язку. За даними Київстару, їх мережа в Криму оцінюється в понад \$13 млн.

Також були націоналізовані: підприємства паливно-енергетичного комплексу (ПАТ «Чорноморнафтогаз», кримські активи ПАТ «Укртрансгаз» і ДАТ «Феодосійське підприємство із забезпечення нафтопродуктами»; компанія ДТЕК «Крименерго»); підприємства і їх активи у транспортній інфраструктурі (Сімферопольський аеропорт та аеродром «Бельбек» під Севастополем; автовокзали «Сімферополь», «Ялта», «Керч», «Алушта», 58 автостанцій, майстерні і квиткові каси; підприємство «Керченська поромна переправа» і морські порти в Керчі, Феодосії, Євпаторії та Ялті); агросектор – підприємства, організації та установи агропромислового комплексу, а також ті, що входять до лісового і мисливського господарства. Всього у списку виявилася 141 компанія, серед них – виноробні заводи «Магарач» і «Массандра», а також завод шампанських вин «Новий Світ». «Республіка» привласнила всі кримські заповідники, природні парки і лісгоспи.

Не обійшли стороною проблеми *конфіскації майна й українських церковних громад*. «Влада» анексованого Криму (а точніше – Кремль) розробила і реалізує порядок уведення в «правове

поле» майна і культових будівель, що належать релігійним організаціям України. Зокрема, відповідними органами ухвалюються рішення про «націоналізацію» таких об'єктів.

Більше того, за рішенням російської влади, статuti релігійних організацій півострова, що не належать до «традиційних релігійних конфесій», під час перереєстрації стали предметом дослідження релігієзнавчої експертизи в Міністерстві юстиції росії [9].

На думку експертів ГО «Інститут релігійної свободи», позбавлення статусу юридичної особи передусім загрожує майновим правам українських релігійних громад, які не зможуть розпоряджатися своїми храмами, молитовними будинками, мечетями та іншими спорудами. Чинна в Криму вимога про перереєстрацію спрямована на спонукання прийняття українськими священиками і віруючими громадянства росії, входження під юрисдикцію російських релігійних центрів та повне підпорядкування законодавству рф [10]. Зокрема, 4 серпня 2020 р. Верховний Суд рф відмовився переглядати рішення окупаційних судів на території Криму щодо виселення громади Православної церкви України з Кафедрального собору Святих рівноапостольних князів Володимира та Ольги (м. Сімферополь) [11]. Зазначимо, що станом на жовтень 2018 р. свою діяльність в окупованому Росією Криму припинили 38 із 46-ти парафій Української православної церкви Київського патріархату [12]. Станом на квітень 2022 р. лишилось вже 7 парафій. Ще один приклад незаконного заволодіння окупантами нашим майном – зафіксований факт крадіжки зі сховищ «Ощадбанку» в Криму 300 кг золота та дорогоцінних металів, які знаходились там на зберіганні згідно з відповідним рішенням органу досудового слідства. Ще у березні 2014 р. представники «Ощадбанку» заявили про факт розкрадання 32,45 млн грн зі сховищ банку в Криму «місцевою самообороною». Також зі сховищ Національного банку України на території Криму було викрадено 700 млн грн (на момент анексії Криму – це \$70 млн), які знаходились на балансі НБУ у вигляді активів, а також близько \$200 млн іпотечних зобов'язань перед НБУ і близько \$400 млн готівкових коштів зі сховищ НБУ у Сімферополі [13].

Що стосується банків на інших окупованих росією територіях України, то вони також зазнали значних збитків. У травні 2022 р. Національний банк України визначив спеціальний порядок дій для банків на територіях, де йдуть бойові дії або які опинилися під тимчасовою окупацією росії. Так, банкам дозволено самостійно ухвалювати рішення щодо тимчасового припинення роботи на таких територіях, з огляду на пріоритетність безпеки життя та здоров'я працівників та клієнтів банку. Після деокупації банки якнай-

швидше мають відновити роботу відділень, забезпечити проведення безготівкових платежів та поповнення банкоматів. Коштам українців на банківських рахунках нічого не загрожує, проте усі гривневі кошти українці з тимчасово окупованих територій зможуть витратити після їхнього звільнення.

Окупація Донбасу суттєво *послабила фінансову систему* України. Упродовж 2014 р. на окупованих територіях відбувалося масове закриття рахунків та вилучення депозитів клієнтами, що спричинило скорочення ресурсної бази банківської системи країни на \$8,5 млрд. Водночас банки втратили контроль над активами на окупованих територіях. Напередодні окупації, на кінець березня 2014 р., балансова вартість заборгованості клієнтів Луганської та Донецької областей по кредитах становила \$7 млрд. Окупація створила для клієнтів можливості не погашати кредити. Натепер понад 70% кредитів клієнтам з тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях не обслуговуються [14]. Хоч юридично банки і мали можливість отримати судові рішення про стягнення боргів з таких клієнтів, проте механізмів виконання таких рішень у випадку, якщо позичальник і заставне майно знаходилися на окупованій території, не було. Це стало причиною втрат українських банків у розмірі \$5 млрд. Загалом окупація спричинила значний дефіцит ліквідності в банківській системі в розмірі понад \$13 млрд, що дало поштовх для розгортання масштабної банківської кризи в Україні в 2014-2015 рр. Прикладом труднощів зі стягнення боргів на окупованих територіях є проблемні кредити, надані ПАТ «Алчевський МК». 19 жовтня господарський суд Луганської області розпочав провадження у справі про банкрутство АМК за позовами кредиторів на загальну суму, яка перевищує 110 млрд грн (на момент анексії – це приблизно \$11 млрд). Приблизно 60% боргів, за інформацією ЗМІ, доводиться на структури ВЕБ. Іноземним кредиторам, зокрема Raiffeisen, Societe Generale, IFC, АМК сукупно заборгував понад 10 млрд грн [15].

Важливим є питання про створену у 2014 р. *вільну економічну зону* (далі – ВЕЗ) на тимчасово окупованій частині території України. Ухвалення 12 серпня 2014 р. відповідного Закону України «Про створення вільної економічної зони «Крим» та про особливості здійснення економічної діяльності на тимчасово окупованій території України» не було прийнято фахівцями, кримськотатарським народом і суспільством загалом. Зрештою, Закон було визнано таким, що втратив чинність у 2021 р.

Взагалі, зазначений Закон є дискримінаційним стосовно кримчан і таким, що обмежив їх у правах і свободах порівняно з рештою громадян

України – навіть з тими, що проживають в аналогічному правовому режимі окупації на території Донецької та Луганської областей. Зазначений Закон прирівняв громадян України з кримською реєстрацією (але які не мають довідки про визнання їх внутрішньо переміщеними особами) до нерезидентів, тобто – до іноземців. За такої обставини повсякденно порушуються їхні громадянські права. Наприклад, під час отримання спадщини нерезидент сплачує податок на доходи фізичних осіб 18%, тоді як резиденти – 5%. Українські банки, що мали відокремлені структурні підрозділи після початку тимчасової окупації АР Крим та м. Севастополя, відмовляють громадянам України, які є вихідцями з Криму, у поверненні належних їм коштів за банківськими вкладками, навіть на виконання рішень судів [16].

Правовий режим ВЕЗ, що за межами здорового глузду та ґрунтується на корупційних відносинах, спричинив масове безмитне ввезення товарів і постачання електроенергії на окуповану територію; утримані податки від такого бізнесу поповнюють російський бюджет. Представництвом Президента України в Автономній Республіці Крим протягом 2017-2018 рр. було здійснено комплекс заходів щодо виявлення фактів постачання електроенергії, артезіанської води та мінеральної сировини через адміністративну межу тимчасово окупованого Криму для неправомірного забезпечення діяльності підприємств півострову. Матеріали про зазначені та інші факти періодично надавалися Адміністрації Президента України, а також, в порядку робочої взаємодії, органам СБУ та іншим уповноваженим державним структурам; були надіслані пропозиції щодо необхідності скасування зазначеного Закону [17]. Аналогічні плани має і Міністерство з питань тимчасово окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб [18]. Ми повністю поділяємо думку спеціалістів з цього приводу.

На жаль, непоодинокими досі є випадки торгівлі українських компаній з російськими підприємствами, зокрема тими, що використовуються окупаційною владою на непідконтрольних Україні територіях. Так, протягом 2018-2019 рр. вітчизняне машинобудівне підприємство за документами нібито експортувало гірничне обладнання на адресу російських компаній. Насправді промислове обладнання доставлялося на вугільнодобувні підприємства, розташовані на території, підконтрольній терористичній організації «ДНР» [19]. Економічної співпраці з російськими компаніями взагалі не повинно бути в Україні, це не припустимо на 8-му році війни. Лише після 22 лютого 2022 р. таку співпрацю практично зведено до мінімуму.

До суперечливих належить ситуація із переєстрацією українських юридичних осіб. Так,

відповідно до порядку фінансування бюджетних установ, останні отримують фінансування лише під час їх переміщення з окупованих територій і подальшої реєстрації на контрольованій Україною території. Цікаво, що деколи заявки на перереєстрацію подавалися такими організаціями, які за своєю правовою природою не могли переміститися з тимчасово окупованої території. Подекуди це доходило до абсурду – зареєструватися на підконтрольній Україні території виявили бажання, наприклад, сільські ради та районні держадміністрації. Більше того, деякі із цих заявок було задоволено і здійснено їх перереєстрацію на неокупованій території України [20].

Важливими віхами у боротьбі із російською агресією слід визнати перемогу України в ЄСПЛ у 2017 та 2018 рр. у двох справах – «Хлебнік проти України» [21] та «Цезар та інші проти України» [22]. Відповідно до змісту цих рішень Суду *Україна не несе відповідальності за дотримання і захист прав і свобод людини на території, що наразі їй непідконтрольна*.

Водночас держава, не маючи можливості захисту осіб, що перебувають під її юрисдикцією, від порушень їх основоположних прав людини внаслідок бойових дій, на виконання своїх позитивних зобов'язань має запровадити ефективні механізми захисту та відновлення порушених прав осіб, у тому числі компенсації за завдану шкоду. Також Україна зобов'язана вживати всіх необхідних заходів, спрямованих на оцінку всіх завданих збройною агресією збитків та їх відшкодування російською федерацією у порядку притягнення її до міжнародно-правової відповідальності згідно з міжнародним правом [23].

Міжнародні документи передбачають і гарантують принцип непорушності права власності на майно, що знаходиться на території збройного конфлікту, а також передбачають право на компенсацію або реституцію зруйнованого чи пошкодженого майна. Серед таких документів – Конвенція про захист цивільного населення під час війни 1949 р. [24]; Керівні принципи ООН з питань внутрішнього переміщення, розроблені і затверджені Комісією ООН з прав людини у 1998 р. (всього їх 30) [25]¹; Принципи ООН з питань реституції житла і майна біженців та переміщених осіб («Принципи Пін'єйру», названі так відповідно до прізвища основного автора документа), ухвалені 2005 р. [26]; Резолюція Парламентської Асамблеї Ради Європи № 1708 «Вирішення майнових питань біженців і внутрішньо переміщених осіб», 2010 р. [27].

Висновки. Як бачимо, анексія росією Криму – це реальний кейс того, як відібрати частину території однієї держави в центрі Європи та забрати там все, що захочеться. Це кричуща практика, що лежить поза межами будь-яких міжнародних правових норм.

Але, як-то, кажуть, це не кінець. Окупація нових території України у 2022 р. додало нових незаконних випадків відчуження майна. По-перше, мешканці окупованих міст, селищ, сіл, виїжджаючи (практично – тікаючи від смерті) лишали все, хтось навіть без документів їхав, на кажучи вже про якісь речі. Непоодинокими є випадки, коли окупанти елементарно забирають у людей майно в обмін на виїзд. Залишене майно лишалося незахищеним і його окупанти з легкістю розкрадали, а потім переправляли через Білорусь посилками в різні регіони росії. А що ж говорити про нерухомість... З найновіших документів – це постанова так званого «Державного комітету оборони ДНР» «Про визнання права власності на нерухоме майно, розташоване на звільнених територіях ДНР, що раніше тимчасово знаходились під контролем України» від 8 липня 2022 р. № 153. Цинічність назви постанови вражає не менше, ніж її зміст:

«2. Визнати недійсними документи, що підтверджують виникнення, перехід, припинення речових прав фізичних осіб на нерухоме майно, що розташоване на звільнених територіях, що засвідчені:

2.1. Нотаріусами України після 19 лютого 2022 року.

2.2. Органами державної влади, органами місцевого самоврядування України з 11 травня 2014 року по 19 лютого 2022 року».

Тобто, окрім того, що окупанти зухвало обкрадають українських громадян, так ще й позбавляють нелегітимними документами законного права власності на нерухомість. Відбувається незаконна передача майна у приватну власність і незаконне припинення права власності.

На жаль, у сучасних умовах українська влада не може захистити своїх громадян, їхнє майно, своє майно, що перебуває на тимчасово окупованих та анексованих територіях. Звісно, можна пройти всі судові інстанції України та звернутися до Європейського суду з прав людини. Однак, проблемою є те, що росіяни не збираються виконувати рішення будь-яких міжнародних судів. Вирішення цих проблем розтягнеться на десятиліття.

Слід звернути увагу на деякі аспекти оподаткування нерухомості, що знаходиться на тимча-

¹ Посилання на зазначені принципи містить «Стратегія інтеграції внутрішньо переміщених осіб та впровадження довгострокових рішень щодо внутрішнього переміщення на період до 2020 року», яка була схвалена Кабінетом міністрів України ще 15 листопада 2017 р. Тобто наша держава мала намір узгодити законодавство з Керівними принципами ООН, але, на жаль, поки що цього не зробила.

сово окупованих територіях. У березні 2022 р. до Податкового кодексу України було внесено зміни до підпункту 69.22 пункту 69 підрозділу 10 розділу XX «Перехідні положення» Податкового кодексу України було внесено зміни такого змісту:

за 2021 та 2022 податкові (звітні) роки не нараховується та не сплачується податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, за об'єкти житлової нерухомості, у тому числі їх частки, які перебувають у власності фізичних осіб, що розташовані на територіях, на яких ведуться (велися) бойові дії, або на територіях, тимчасово окупованих збройними формуваннями рф, та за об'єкти житлової нерухомості, що стала непридатною для проживання у зв'язку з військовою агресією рф проти України;

за період з 1 березня 2022 року по 31 грудня 2022 року не нараховується та не сплачується податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, за об'єкти житлової нерухомості, у тому числі їх частки, які перебувають у власності юридичних осіб, що розташовані на територіях, на яких ведуться (велися) бойові дії, або на територіях, тимчасово окупованих збройними формуваннями рф, та за об'єкти житлової нерухомості, що стала непридатною для проживання у зв'язку з військовою агресією рф проти України;

тимчасово, на період з 1 березня 2022 року по 31 грудня року, в якому припинено або скасовано воєнний стан, не нараховується та не сплачується податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, за об'єкти нежитлової нерухомості, у тому числі їх частки, що розташовані на територіях, на яких ведуться (велися) бойові дії, або на територіях, тимчасово окупованих збройними формуваннями рф.

Тобто Українська влада з розумінням підійшла до того, що громадяни України через окупацію певних територій, не можуть користуватися своїм майном, або ж користування є небезпечним для життя. Так, бюджети втрачають відповідні надходження, водночас, збереження життя громадян та працівників дає більше можливостей для отримання інших надходжень до бюджету.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Незванна Олександра. Експропріація в окупації: жителів півострова позбавляють власності. *Урядовий Кур'єр*. URL: <https://ukurier.gov.ua/uk/articles/ekspropriaciya-v-okupaciyi-zhiteliv-pivostrova-poz/> (дата звернення: 02.03.2024).
2. Гриценко Н., Полтавець С. Порушення права власності в окупованому Криму. *Громадська думка про правотворення*. № 8 (90). Травень 2015. С. 34.

3. Громадянство, земля, «націоналізація власності» в умовах окупації Криму: дефіцит прав. Аналітичний звіт / Укр. незалеж. центр політ. дослідж. : За заг. ред. Ю. Тищенко. К.: Агентство «Україна», 2015. С. 73
4. Распоряжение Совета министров Республики Крым от 28 октября 2014 г. № 1119-р «О принятии в государственную собственность Республики Крым целостных имущественных комплексов коммунальных медицинских учреждений и организаций».
5. Распоряжение Совета министров Республики Крым от 11 ноября 2014 года № 1159-р «О принятии в государственную собственность Республики Крым территориальных центров социального обслуживания (предоставления социального обслуживания)».
6. Распоряжение Совета министров Республики Крым от 31 марта 2015 года № 279-р «О принятии имущества в государственную собственность Республики Крым».
7. Interfax-Ukraine. Украинская прокуратура открыла дело по факту «национализации» «Артека». Интерфакс-Украина. URL: <https://interfax.com.ua/news/general/258764.html> (дата звернення: 02.03.2024).
8. Громенко С. Ненстоящий «Артек»: как Украина и Россия делят легендарный бренд. Крым. Реалии. URL: <https://ru.krymr.com/a/27843416.html> (дата звернення: 02.03.2024).
9. Крым. Реалії. У Криму можуть «націоналізувати» українські церкви. *Крым. Реалии*. URL: <https://ua.krymr.com/a/26729016.html> (дата звернення: 02.03.2024).
10. З 1 березня в Криму заборонять українські церкви та кримськотатарські релігійні громади. *Новини України - останні новини України сьогодні - УНІАН*. URL: <https://www.unian.ua/politics/1048544-z-1-bereznya-v-krimu-zaboronyat-ukrajinski-tserkvi-ta-krimskotatarski-religiyni-gromadi.html> (дата звернення: 02.03.2024).
11. Ukrinform. Росія повністю ліквідує українську православну громаду в Криму – представництво Президента. *Укрінформ – актуальні новини України та світу*. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-crimea/3076176-rosia-povnistu-likvidue-ukrainsku-pravoslavnu-gromadu-v-krimu-predstavnictvo-prezidenta.html> (дата звернення: 02.03.2024).

12. Ukrinform. В окупованому Криму 38 із 46 парфій УПЦ КП припинили існування. *Укрінформ – актуальні новини України та світу*. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-crimea/2555307-v-okupovanomu-krimu-lise-8-parafij-upc-kp-iz-46.html> (дата звернення: 02.03.2024).
13. У Криму зі сховищ Ощадбанку викрали 300 кг золота й дорогоцінних металів – Петренко. *Новини України – останні новини України сьогодні – УНІАН*. URL: <https://www.unian.ua/economics/finance/924701-u-krimu-zi-shovisch-oschadbanku-vikrali-300-kg-zolota-y-dorogotsinnih-metalliv-petrenko.html> (дата звернення: 02.03.2024).
14. Finance.UA. Непідйомний тягар: як банки домагаються погашення за кредитами в Криму та зоні АТО – Finance.ua. *Новини фінансів України та світу – Finance.ua*. URL: <https://news.finance.ua/ua/news/-/383257/неpidjomnyj-tyagar-yak-banku-domagayutsya-pogashennya-zakredytamy-v-krymu-ta-zoni-ato> (дата звернення: 02.04.2024).
15. Війна на Донбасі: реалії і перспективи врегулювання (робоча версія аналітичної доповіді). К., 2019. С. 44-45.
16. Щорічна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні за 2019 рік. Київ, 2020. С. 115.
17. Заходи з повернення державного контролю за користуванням водами Сивашу. URL: <http://www.ppu.gov.ua/zahody-z-rovernennya-derzhavnogo-kontrolyu-zakorystuvannjam-vod-syvashu/> (дата звернення: 04.02.2024).
18. МінТОТ планує скасувати вільну економічну зону «Крим». URL: <https://www.5.ua/suspilstvo/mintot-planuie-skasuvaty-vilnu-ekonomichnu-zonu-krym-139331.html> (дата звернення: 04.02.2024).
19. ГОРДОН. На тимчасово окуповані території Донецької області через РФ незаконно постачали обладнання для шахт – СБУ. *Гордон | Gordon*. URL: <https://gordonua.com/ukr/news/localnews/-na-timchasovo-okupovani-teritoriji-donetskoji-oblasti-cherez-rf-nezakonno-postachali-obladnannja-dlja-shaht-sbu-1074578.html> (дата звернення: 02.03.2024).
20. Україна здійснює непряме фінансування терористів на Донбасі. *hvylya.net*. URL: <https://hvylya.net/news/ukraina-osushhestvlyet-nepryamoe-finansirovanie-terroristov-na-donbasse.html> (дата звернення: 02.03.2024).
21. Справа «Хлебнік проти України»: рішення Європейського Суду з прав людини від 25 липня 2017 р. URL: <https://rm.coe.int/case-of-khlebik-v-ukraine-1-ukr-ed/1680738311> (дата звернення: 04.02.2024).
22. Справа «Цезар та інші проти України»: рішення Європейського Суду з прав людини від 13 лютого 2018 р. URL: <http://khp.org/index.php?id=1518702168> (дата звернення: 04.02.2024).
23. Щорічна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні за 2019 рік. Київ, 2020. С. 112.
24. Конвенція про захист цивільного населення під час війни. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text (дата звернення: 02.03.2024).
25. Керівні принципи ООН з питань внутрішнього переміщення. 26 с. URL: <https://www.ohchr.org/Documents/Issues/IPPersons/GPUkrainian.pdf> (дата звернення: 04.02.2024).
26. Принципы по вопросам реституции жилья и имущества беженцев и перемещенных лиц: Окончательный доклад Специального докладчика | Refworld. *Refworld*. URL: <https://www.refworld.org/ru/reference/annualreport/cescr/2005/ru/138440> (дата звернення: 02.03.2024).
27. Вирішення майнових питань біженців і внутрішньо переміщених осіб: Резолюція Парламентської Асамблеї Ради Європи 2010 р. № 1708. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/Rezolycia_PARE.pdf (дата звернення: 04.02.2024).